

PARS PRIMA.

De Regula actuum humanorum.

CAPUT I.

DE CONSCIENTIA

Regula interna actuum humanorum.

Conscientia est dictamen, seu iudicium rationis, quo quis iudicat aliquid hic & nunc esse licitum, vel illicitum, ac praeide hic & nunc agendum, vel omittendum, ex precepto, vel consilio. A synderes differt: quia synderes iudicat de principiis moralibus universalibus, conscientia vero de conclusiōibus particularibus ex illis deductis.

Intellexus enim noster practicas actiones nostras in genere moris dirigit per hunc, & similes syllogismos, v. g. Tempore Quadragesima, qui est sub talibus circumstantiis, ut habeas necessitatem carnis, non teneas abstinere a carnibus; sed hodie, quo est tempus Quadragesima, ego sum sub talibus circumstantiis, puta indisponibilis, &c. ut habeam necessitatem carnis: ergo non tenor hodie abstinere a carnibus: in quo, & simili syllogismo, majorem universalē formatis synderes, seu ethica; minorem vero particularem, & coniunctionem efformat conscientia, seu prudentia: in qua minori efformanda, nempe quod hic & nunc habeam necessitatem carnis, diversa, in modo majoris difficultas habetur, ita ut sepe viri doctissimi, qui faciliter iudicant de majori, nesciant se determinare ad minorem, quia pendet ex variis considerationibus, & circumstantiis particularibus, que haud ita faciliter differuntur ab omnibus.

Ex quo sit, quod quanvis in universalē judicēt in Quadragesima jejunandum, si tamen in particulari judices hic, & nunc, sub talibus circumstantiis, non esse a te jejunandum, non jejunando, non peccas, quia licet agas contra prius iudicium, non agis contra posterius, in qua propria conscientia constituit.

7 Conscientia igitur est intrinseca, & proxima regula, juxta quam suas actiones homo dirigere tenet, à qua proximā derivatur in actum moralitas, bonitas nempe, aut malitia; lex vero aeterna est regula remota, in quantum est radix, unde oritur bonitas, aut malitia objecti; quia tamen non transiit in actum bonitatem, aut maliciam, nisi ut est in conscientia, & ab ea proponatur voluntati, ideo conscientia est regula proxima, cui si actus conformentur, sunt boni; si disformentur, mali.

Hinc non raro contingit, ut actus sit bonus, & objectum in se malum, & eversus; unde si quis ex invincibili ignorantia iudicaret, licitum esse futurum ad faciendam elemosynam pauperi graviter indigentem, furando non peccaret, quamvis ejus objectum sit in se malum: quia actus non specificatur ab objecto, ut est in se, sed ut à conscientia dictamine voluntati ponitur.

Conscientia dividitur in rectam, erroneam, dubiam, probabilem, & terculosam.

CONSCIENTIA RECTA,

8 **S**eu certa, est quo iudicat objectum esse honestum, vel turpe, preceptum, vel prohibitum, scilicet revera est, absque formidine opposito: ut cum iudicas, ex nulla causa licitum esse mendacium.

CONSCIENTIA ERRONEA

9 **E**st, que ex principio certe falso falsam conclusio nem deducit: seu, que dicit aliquid esse faciendum, vel non faciendum, quod revera non est tale, absque motivo probabili: ut cum quis iudicas licitum esse mentiri ad reparandum damnum alterius, & inde concludit, hic & nunc sibi licere mentiri ad reparandum damnum sui filii.

10 Conscientia erronea ex ignorantia invincibili obligat ad actum dictatum, non obstante, quod objectum sit revera malum, unde excusat à peccato, in modo peccas, si ei non conformeris; quia ex num. 7. conscientia est regu-

la proxima, secundum quam actus nostri regulari debent, eique conformari, ut sint boni; unde quod est contra conscientiam, peccatum est; iuxta illud Apost. ad Rom. 14. Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Hinc conscientia erronea dicunt recta, non simpliciter, sed secundum quid, nempe in ordine ad nos.

11 Qui peccat ex conscientia erronea, peccat peccato etsim speciei, & qualitatis, quam intellectus iudicat; quia objectum specificat actum, prout hic & nunc ab intellectu proponitur. Unde, qui habet tem cum libera, putans cum conjugato, adulterium committit.

12 Et licet sufficiat in confessione dicere: Adulterium commisi, absque eo quod exprimat id suisse ex errore, confutus est, si aperiat.

13 Conscientia erronea ex ignorantia vincibili non obligat voluntatem, nec ad operandum, nec ad non operandum, sed ad errorum dependum, ita ut siive juxta eam, siue contra eam agas, peccas; gravius tamen, si contra; quia quando ante confessum tibi occurrit expensa dubitatis, vel prudens suspicio erroris, cum possis libere vincere errorum, illucne deponere, vel attenuis rem considerare, vel consilium querendo a viro putato docto (ut supponitur) si non deponas, te exponis periculo peccandi; & inde peccas, tam si juxta, quam si contra conscientiam agas. De ignorantia fatus dictum est in som. 2. p. 568. n. 375.

14 Diligentia ad ignorantiam vincendam, & ad nostras obligationes investigandas, non debet esse omnis possibilis, quia sic totam Civitatem quis circuire deberet; quod est validum durum humanę conditioni; sed facienda est more humano, & remittenda iudicio prudentis hic & nunc, & iuxta qualitatem materie: major enim diligentia est adhibenda in iis, que sunt iuri naturali, quam possit; major, ubi adeat dannum tertii, quam ubi non adeat; major, dum de vita, quam dum de bonis agitur. Et universaliter ad illam diligentiam tenemur, que sufficit ad formandum iudicium probable de re, quam inquirimus, juxta dicenda de conscientia probabili à n. 60.

15 Hinc si dubitas, an hodie sit jejunandum, non tenetis adire Episcopum, aut Parochum; sed suffici, si interroges Concionatorem, aut virum probum, qui prudenter existinetur, quod sciat. Si dubitas, an hoc sit peccatum, & requiriatur, quod interroges virum doctum in morali veritatem. Si dubium sit in fide, requiriatur, quod consulas virum doctorem, & in Theologia peritum, aut Parochum.

16 Quod si hic & nunc repertiaris sub talibus circumstantiis, ut immineat execuio, aut omisso operi, quam conscientia dicit, & tu non possis conscientiam depondere, in quantum non adeat, quem consulas; tunc ignorantia redditur invincibilis, quoniam hic, & nunc eam superare non vales. Unde talem conscientiam sequi tenetis; & non peccas, quia est conscientia invincibiliter erronea. Ex et D. August. lib. 3. de lib. arbit. c. 19. Non tibi depunitur ad culpam, quod invitus ignoras; sed quod negligis querere, quod ignoras: v. n. 10. & 33.

CONSCIENTIA DUBIA,

17 **S**eu dubium, est suspensio intellectus circa utramque partem contradictionis; & tunc habetur, quando intellectus pender in aequilibrio, in neutram partem potius inclinans, fateni nobilitati, etiam si aliqualiter leviter conjecture sine probabili ratione de altera carum.

18 Ab opinione differt, quia dubitans ad neutram partem se determinat, sed anceps manet, & suspensus; opinione vero determinatē unū parti assentitur.

19 Dubium est duplex, negativum scilicet, & positivum. Negativum, est suspensio intellectus in defelū motivi, & rationis, circa utramque partem contradictionis. Sic rufus dubitat, an hodie debet jejunare, ex sola ignorantia, quia nescit, an sit, vel non sit preceptum. Positivum, est, cum intellectus confidatur in rationibus, & motiis, siue levibus, siue probabilibus,

pro

De Conscientia, &c. Cap. I.

pro utraque parte contradictionis, manet in equilibrio, & suspensus ad neutram partem se determinat.

20 Ex quo tria colliguntur, 1. quod si rationes leves sint pro utraque parte contradictionis, dubium est positivum: quia ex motivis positivis. Immo rationes leves fortius caulfani dubium, quam probabiles. Si vero ratio levis sit pro una solim partem, dubium est negativum, & ratio est contempnenda pro ea parte, pro qua stat, quia dubium debet esse prudens.

21 Secundum, quod dubium ab opinionē differt, non quia opinio habet rationes probabiles pro utraque parte, sed quia est iudicium, & assensus determinatus ad alteram partem, licet cum formidinem de opposito: dubium vero dicit suspensionem assensu, & iudicium determinatum ad alteram partem; nam sapientia, licet sint rationes probabiles pro utraque parte, intellectus inexpertus nec prudens se determinare ad alteram partem, sed manet dubius, & suspensus: hinc stat dubium cum moribus probabilibus pro utraque parte, quia in intellectu experti & prudens sufficiunt ad formandum iudicium determinatum opinativum, seu probable.

22 Tertium, quod ad dubium tria requiruntur, 1. suspensio iudicis in utramque partem, 2. cogitatio de utraque parte contradictionis, 3. quod suspensio sit ex defecto motivi actū determinantis ad alteram partem. Hinc, si quis non cogitet de utraque parte contradictionis, tunc non erit dubium, sed distractio, aut oblivio, de qua non curamus.

23 Item dubium est duplex, juris, & facti. Dubium juris est dubium de lege, seu obligatione, ut cum dubitas, an hodie urgeat preceptum audiendi sacramentum, vel non. Dubium facti, cum dubitas, an aliquod opus sit factum, vel omisum; ut cum dubitas, an confessus sis peccatum, quod commisisti, vel non: An horas recitaveris, vel non.

24 Denique dubium, aliud est speculativum, aliud practicum: speculativum est, quando dubitas de malitia, aut bonitate objecti, seu actus in genere; ut cum dubitas, an hodie sit preceptum audiendi sacramentum, vel non. Dubium facti, cum dubitas, an aliquod opus sit factum, vel omisum; ut cum dubitas, an confessus sis peccatum, quod commisisti, vel non: An horas recitaveris, an hic, & nunc tenearis rem refutare.

25 Qui operatur cum conscientia speculativa dubia, non peccat, si practicè judicet opus illud esse hic & nunc sibi licitum; quia conscientia practica est regula proxima: v. num. 5.

26 Qui vero operatur cum conscientia practica dubia, peccat peccato ejusdem qualitatis, & speciei cum eo, de quo dubitas; quia se exponit periculo peccandi ex peccato, cum non habeat iudicium determinatum, de honestate sui actu: v. num. 11.

27 Hinc debet suam actionem suspendere, donec re maturerit, sed humanū more examinata, dubium prudenter deponat, formando iudicium determinatum de honestate actionis: v. num. 77. 14. & 15.

28 Dubium autem deponit prudenter, & rationabiliter, & non suffici, si leviter ex solo voluntatis imperio; unde motivum esse debet rationabile, & prudens, sufficiens ad formandum iudicium prudens.

29 Hic valde juvat attendere ad regulas iuriū comuni, præfert ad duas: in dubio tunc pars est eligenda: In dubio melior est conditio possidentis. Quia regula non sunt oppositae, nam si superveniat dubium, an res, quam bona fide possides, si alterius, tunc, si facta diligenter, non certe tibi confer est alterius, sed adhuc manetas dubius, tunc est, ut tenas partem; que professione fave: juxta aliam regulam: Tene certum, & incertum. Et in dubio benigniore partem sequi non est minus iustum, quam tutum.

30 Si facta diligenter invenias motivum, quo dignificas, alteram partem esse verè probabilem, tunc potest illam eligere, juxta dicenda de conscientia probabili: quia tunc conscientia dubia transist in probabilem.

31 Si facta diligenter adhuc manetas dubius, tunc debes operationem suspendere, usque quod ulterior diligenter adhuc rationabiliter dubium deponas.

32 Quod si necessitas operari debes, tunc debes eligere partem tunciorum, nempe id quo non est periculum peccandi, aut id, quod est minus malum: nam ex cap. Duo mala, & cap. Nervi, dist. 4. ex duobus malis minor est eligendum: de quo futilis infra; tunc inquit non Examen Ecclesiast.

eligis illud ad malum, sed ut bonum, quia hic, & nunc in tali casu nihil facere potes, quod melius sit. Denique si utrumque appareat æquale, tunc potes eligere, quia tunc ignorantia est invincibilis. Quod est verum, etiam si in tales angustias constitutus reperiaris ex tua præterita negligentia culpabilis; tunc namque sufficit, quod de præterita negligentia doles.

33 Exemplum. Si die festo tu afflens infirmo peccit, dubites, aut ex conscientia erronea potes esse æquale peccatum deferens infirmum, & omitte factum, & diligenter adhibere non vales, quatenus peritum promptum non habes, quem consulas; tunc potes sine peccato, quam partem mavis eligere; quia in tali casu ignorantia est invincibilis, operatio imminet, & non vales utrumque præceptum exequi, Charratis, & Religionis.

34 Ceterum regule num. 29. relata, sunt feri sufficiens ad rationabiliter deponendum dubium, quando propria materis motiva non sufficiunt, unde breviter expenduntur.

In dubio tunc pars est eligenda.

35 Hæc regula non semper habet vim præcepti, sed sep̄ vī consiliī.

36 Tenetur ex præcepto partem tunciorum eligere in dubio, five facti, five iuriis, quod valorem Sacramentorum. Item quando alter imminet proximo periculum gravis damni, seu quando non licet sequi opitionem probabilem, reliqua tunciori, ut infra.

37 In aliis vero materiis non est cum tanto rigore diligendum, non tenebas inquam eligere partem tunciorum, nisi lex aliqua præcipiat, ut pars tunciorum eligitur; quod maximè est verum, si ex parte tunciorum grave aliquod incommodum sequeretur. Ratio est, quia in aliis materiis non habetur periculum, quod in prioribus casibus, quale est periculum invaliditatis Sacramenti, aut damni gravis proximi.

38 Exempla. Si dubium sit, an infans fuerit baptizatus, an sub legitima forma, & intentione debet iterum sub conditione baptizari. Si medicus tenetur eutius medicamentum eligere, si possibilis adest.

39 In dubio, an ille illegitimus, aut irregularis, non tenetis sequi partem rigidiorem, & tunciorum, quod si talis; quia melior est conditio possidentis; & in dubio favendum est Reo, nam Reo sufficit obligationem negare, quam Auctor tenetur probare. Quo non obstante, ex cap. Ad audientiam, & cap. Significati, determinatur, quod in dubio homicidiū conferre debet quis irregularis, & quod tenetur se abstineat a ministerio Altaris; ubi lex potius attendit ad reverentiam Altaris, quam ad communum privata personæ. Eum tamen non habet beneficiū Ecclesiasticis spoliari; quia non vult ob folium dubium tam notable deterrimunt inferre.

In dubio melior est conditio possidentis.

40 Que regula universaliter locum habet nedium in materia justitiae, verum etiam in materia altiarum virtutum, veluti, legis, &c. quia universaliter ius actualē certum unius, quod in actuallē possidente supponitur, non debet vinci per ejus dubium alterius. Hinc qui bona fide possidet eum, non tenetur eum renstituere per dubium supervenientem, quod sit Petri.

41 Item locum habet nedium de possessione rei, aut juris, seu legis, sed etiam libertatis; ita ut, si facta diligenter, adhuc dubium perseveret, licitum est dubitanti sue libertati favere, & partem, quam vult, sequi; ut a num. 29. quia libertas est maximum bonum naturale à Deo collatum homini, quia voluntas dicitur potentiarum anime Regina, & de qua Poeta cecinit: Non bene pro toto libertas venditur auro. Unde nemo est spoliandus libertate ob obligationem dubium.

42 Libertas autem cedit legi; ita ut si possesso sit pro lege, spoliatur homo possessione sue libertatis; quia nostra libertas non est à lege soluta, sed subdita Deo, & inde potestari, juxta illud Pauli ad Rom. 13. Omnis anima potestari sublimioribus subditis sit: nam est enim potestas, nisi à Deo. & itaque quod resipie potestari, Dei ordinatio resipit.

43 Exempla. In dubio, an lex adit, aut præcepit, manet in possessione libertas: quia nemo spoliari potest jure, quod certo possidet, per obligationem dubium, aut impedimentum dubium.

44 Hinc eum, qui dubius de media nocte comedit, & qui manet incipit dubitare; an comedet, aut bibet;

post medianam noctem, posse mane communicare, docent Diana, Bardii, Verricelli, & alii Doctores gravissimi. Ex similius eum, qui nocte Jovis dubitare, an sit media nocte, posse carnibus vesci: v. ver. Jejunium.

43 In qua tamen te ego puto, ut sic dubitans, ob Sacramenti reverentiam, manè à communione se absincent, nisi adit necessitas, aut urgens causa communicandi.

44 Ceterus de lege, dubius tamen, an casus particu-

dam opinionem probabilem: vid. prop. 27. ab Alex. VII. damn. p. 2.

Q U A E S T I O

59 Celebret: *de licet sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, in concursu opinionis probabilioris, seu tutoris?*

A 1. Quando agitur de sola honestate actionis, an licita sit, vel non, licitum est sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, reliqua probabilius, seu tutori.

Hac sententia non est moderna, ut dicunt contraria,

maxime Fagnani in lib. Deir. C. *De iniuris, &c.* & Gonzales: *sed fatus antiqua, quam innumeri Doctores, tam recentes quam antiqui, docent, quos referunt, & sequuntur Verricelli trah. 2. q. 10. Tam. tom. 1. lib. 1. cap. 3. s. 4. n. 22. Mafrius dis. 1. q. 9. Cardenes dis. 4. c. 1. Gobat tom. 1. trah. 1. n. 100. & tom. 2. In quinario trah. 1. Mendo in Epis. in discursu circa opin. prob.*

45 Ceterus de lege, dubius, an sit acceptata, sur posita abrogata, legi ligatur: quia posse sit pro lege, quae est prior dubio. Quamplures autem tenent, dubium, an lex sit acceptata, non ligari legi: quia cum lex saltem civili sine acceptatione sit invulsa, dubium, an lex sit acceptata, pars, accubitus, an lex adit, de quo n. 199. Unde possessione statu dicunt pro libertate, inveniuntur.

46 Ratio principalis est: Primum, quia qui operatur

juxta opinionem minus probabilem & minus tutam, non temere, sed prudenter operatur, quoniam non ex levi, sed ex gravi fundamento mouetur; opinio enim minus probabilis, & minus tutus est gravi fundamento mutata, est namque sermo de opinione minus probabili, que est vere probabilis, & tutus; & cum licet prudenter operari, licitum est sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, que sit vere probabilis, probabilius, & ratione reliqua, quando agitur de sola honestate actionis,

47 Secundo, quia sententia: que universaliter in omni materia negat, non parum angit conscientias scrupulis,

1. Quia multiplicat obligationes, & precepta, dum universaliter obligat ad scilicet opiniones probabilius, & tute;

2. Quia frequenter difficile est, praefatim timorat, opiniones statuta ponderare; & inde probabilius

scilicet: nam etiam quodad hoc non vulgare est dissidium inter Authorum peritissimos, qui sibi contradicunt; qui,

libet enim probabilitatem suam putat opinionem, id negantibus aliis: quod maximè liquet inter Doctores celebres duarum insignium scholarum Thomisticae, & Scoticae, jugum autem Christi est suave, & onus leve;

5 Dicitur probabilis extinced per auctoritatem; in-

trinsecus per rationes ad auctoritatem distinctas.

52 Differit à conscientia dubia, quia in dubio motiva

relinquunt intellectum suspensum, in opinione per se sufficiunt ad determinandum intellectum prudenter alteram partem. Quia differentia non semper provenit ex parte motivorum, sed etiam sapientia ex parte solius intellectus, virtutem motivorum penetrare a pluribus.

53 Item opinio alia est vere probabilis, quae scilicet gravi nuntiatur fundamento; alia est rarer probabilis,

que scilicet est leviter, aut dubie probabilis, in quantu

levi nuntiatur fundamento; unde inpropter dicitur probabilis, non vere; quia cum sit levius nuntiata funda-

mento, non est sufficiens ad formandum iudicium pru-

dens, quod secundum eam licet hinc & nunc operari.

Talis 1. est opinio, quam unus, vel alter docet, & non habet rationem intrinsecam; vel si habet, non est firma, sed levius. 2. Si unus, vel alter eam docet,

quamplures autem Doctores classici eam parvum ruram, aut non audiendam afferant. 3. Si per transitum unus, vel alter eam afferat, sine sufficienti examine, praesumit si alius, qui ex professo ea agit, siuna ratione oppositum tencat. In his namque, & similibus causibus, cum talis opinio sit leviter probabilis, & ad summum dubit probabilitatis, potest licet prudenter adhibere;

sed ei eligenda est pars tunc, juxta regulam dubii: vid.

prop. 3. ab Innoc. XI. damn. p. 4.

54 Unus autem auctor potest facere opinionem vere probabilem, si plures classicos Doctores pro ea cito, & si fidus in citando: hac ratione, qui libros non habet, recte agit, dum acquisitum consilio alicuius vii doceo in moralis periti, afferunt talis opinione esse

probabilem.

55 Item potest contingere casus, ut opinio unius Doctores sit vere probabilis, etiam si quamplures Doctores contrarium tenent; si Author ille non sit novitatis a-

micus, sed veritatis studeat, & valde peritus: quod ex aliis eiusdem doctrinae colligi potest: & si rationes ita firmas afferat, que faciliter aliorum rationes insinuantur: ratio enim est anima legis.

56 Denique id est, si Author ille suam assertione summis ex principiis communibus deducat,

57 Hinc nonnullas propositiones damnatas videmus,

que antea ut firmas à quamplurimis vulgaris Docto-

ribus docebantur.

58 Prefatis autem qualitatibus, & administris secula-

ris, non sufficit unus Author modernus ad constituendam

De Conscientia, &c. Cap. I.

qui debet. Et si laxitate erraverunt plures, rigore erraverunt alii. Sic S. Cyprianus, dum dixit, Baptizatos ab Hæreticis necessario rebaptizandos: Manichei sententes non esse licitum carnibus vesci, &c.

63 Sapere audiri dictum: *Extrema sunt vitiosas; In medio consistit virtus. Et Ecclesiastes cap. 7. art. 1: Justus per se in justitia sua, &c. Noli esse iustus multum, neque plus sapias, quam necesse est, ne obstupescas.* Hæc addidi, non quia sententiam negativam improbare velim, sed quod illi favoris non videatur.

64 Inde clara est solutio ad rationem in oppositum, videlicet, quod sequens opinionem minus probabilem, scilicet proximo peccandi peccat: aliquo nulla actio, qua per opiniones regulatur, est licet: quia ipsa ipso, quod est opinio licet probabilior, formido remota non potest à iudicio ultimo excludi. Sufficit igitur ad licet operandum, quod conscientia certitudinem habeat, quod formidinem proximam excludat.

65 Ut quia (ut a Mendo) regula operandi non est probabilem, sed recta-ratio, videlicet ultimum iudicium practicum, seu conscientia: adeoque, sicut non venetur quis ad melius in genere boni, ita neque ad certum probabilem in genere certi probabilem.

Item: quia hic operans potest habere iudicium refutatum, quod opinio, quod sibi appareat minus probabilis, sit probabilius, in modo in veritate; & quidem prudenter: quia regulariter opinio, que uni, aut eidem modo appetit probabilior, alteri, aut eidem postea appetit minus probabilis.

66 Confirmatur: quia qui sic operatur, non judicat opinionem probabilem esse veram; aliquo iudicatur operatum; juxta quam operatur, esse falsam, cum una sit veritas: sed solum iudicat eam magis appetere veram; sapere autem, quia magis appetere vera, re ipsa sunt falsa. Hinc Cajet. 2. 2. q. 10. art. 7. in fine: *Contingit aliquando magis appetere, percipi, satisfacere, & movere argumenta falsa, quam solutiones corrum.*

67 Dices 2. Qui agit juxta opinionem minus probabilem in concursu opinionis probabilius existentis in codicem suum intellectu, iudicat actionem suam esse probabilem, in modo magis probabilitate illicitam: ergo peccat.

68 Refut. cum Verricelli tr. 2. q. 11. n. 4. iudicium illud de malitia actionis esse speculativum, non practicum, nam eo ipso, quod voluntas se determinat ad agendum juxta iudicium, quod haber, quod actio sit vere probabilem licita, practice, & exercitū iudicat esse licitam, & non peccat, sed solum adest tunc formido peccati.

69 Confirmatur, ut sequitur: *Alioquin sequeretur (quod etiam facetus Cajet. tom. 1. opus. ultim. resp. 13. in fine) scrupulorum, qui cum iudicio practice scrupulo operaretur, mortaliter peccare; quod est durissimum: nam devotissime mulieres, & viri scrupuloso infinita peccata mortalia quidam committerent; cum tamen doctissimi Confessori nec eos audire carent, immo etiam sine premio Confessione plerisque iubent sacram accipere Eucharistiam.*

70 Plures rationes in oppositum filio, quia satis folvuntur ex dictis. Alio confundunt probabilitatem cum dubio, in que jam dictum est, n. 32. patrem tuorem esse eligendum. Alio confundunt consilium cum praecipito, quando non negamus, consilium esse sequi opinionem probabilem. Alio deinceps loquuntur non de veritate probabilitate, sed de temni, quam quidem jam respondam esse diximus n. 63.

Fator tamen, quod, si stante probabilitate opinionis, tu habes promptum modum ad indagandam certam notitiam veritatis, ad eam teneris; & ea habita, juxta eam operari obligari: relictus omni opinione tam minus probabilis, quam probabilius; quia certitudine omnem vincit opinionem, & cum essentialiter excludat formidinem: tunc enim evadis certus de falsitate opinionis.

Hinc accedente aliqua experientia, quia rem certam reddit, aut determinatione Ecclesie, hanc amplius licet sequi opiniones prius putatas probabiles, ei oppositas. *multa falsa sunt probabilius veris.*

71 Ex his sequitur, 1. aliud esse opinionem esse probabilem; & aliud esse tuorem. Opinio dicitur probabilius, quatenus ex vi rationum appetit magis veritatem: Dicitur tuor, que magis excludit peccatum;

catum: unde in dubio, an emiseris votum, licet tuis sit, si exequaris; sic namque numquam commites peccatum, nec materiae: probabilis autem est, quod non obligeris, quia non est facienda solutio certa pro debito incerto; in dubio autem sensu sapientiae opinio probabilior dicit potest etiam ruitur, vide num. 29.

72 Secundo, posse unum sequi opinionem probabilem alienam: quia tunc non dicunt agere contra conscientiam propriam, sed suam conscientiam conformare alienam, & facere hic & nunc propriam conscientiam, alienam, prudenter, forte veroiter; sapientiae enim amor proprius obnubilat intellectum. Eadem ratione potest quis dare consilium juxta sententiam sue conscientiam verè probabilem.

73 Tertio, teneri Confessarium absolvere penitentem alias dispositum juxta sententiam ipsius penitentis, dummodo sit verè probabilem, quia penitentis habet ius ad eligendam opinionem verè probabilem, & ut alias dispositum absolvatur.

74 Avertisco. Non licet sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam, reliqua probabilius, & ruitori, si exinde sequitur certa iniuria, aut periculum gravis mali sibi, aut tertio, vel si adiut conventione, aut lex in contrarium; sed tunc tenetur sequi opinionem probabilem, & ruitorem.

Ratio est, quia opinio ruitorum est, que non exponit pericula certae iniurie, aut gravis danni proprii, vel alieni; minus tutam est, quia ad id exponit; ex praecipitate autem tenetum in nostris actionibus vitare certam iniuriam, aut grave damnum proprium, vel alienum, adeoque sequendo opinionem minus probabilem, & minus tutam, non possumus actionem nostram cohonestare, quando ex illa sequitur periculum certae iniurie, & gravis danni. Unde, si quod proprie arborem moveri vides, probable putes esse feram, probabilius sumam, aut etiam probable putes esse hominem, absinire debes à jaculando ob periculum gravis danni, usquequo majori, & sufficienti adhibita diligentia, sumiter judices esse feram.

IN SACRAMENTIS.

75 Tam administrando, quam recipiendo, non licet sequi opinionem probabilem reliqua ruitori, quod valorem, extra casum necessitatibus; quia exponeretur Sacramentum periculo frustrationis, quod medium cedit in grave damnum recipientis, qui exponit periculum, ut privetur fructu Sacramenti; verum etiam in certam iniuriam, & irreverentiam Sacramenti, quod exponit periculum, ut frustretur sine, ad quem fuit à Christo institutum.

Ubi Pontifex (ut vides) vult, te debete sequi opinionem ruitorem, etiam si ruitor sit minus probabilis, Cardens dis. 3, nam absolutus excludit opinionem probabilem in concurso ruitoris.

76 Hinc non licet baptizare in lixivio, aqua rosea, nivali, aut in digito: quia haec opiniones probabiles sunt minus tutae, quae exponunt Sacramentum periculo frustrationis, non si opiniones oppofitae negative.

77 Licet autem in casu necessitatis, quia tunc dictae opiniones minus tutae evadunt per accidentem ruitores, in comparatione ad earum omissiones: unde, si in necessitate baptizandi infanten, non adiut possibilitas habentis aquam naturalem, aut cum abluvi in capite, licet eum baptizare sub conditione in lixivio, in digito, &c. quia in tali casu tutius agit salutem animae infantis, quam nullo modo eum baptizando.

78 Sacramenta enim, cum fuerint à Christo instituta in salutem fidelium, in casu extremae necessitatis, de mente legislatoris, cedunt juri, ne exponantur pericula nullitatis, ut fideles non exponantur periculo damnationis. Et inde fit, ut per accidentem Religioni pravaelet charitas succurrenti saluti animae extremè indigenus.

79 Et maximè, quia in hujusmodi casu nulla iniuria Sacramento irrogaretur: quia exercetur sub conditione prudenter concepta, ut ritè advertit Sieri n. 80.

80 In his autem casibus, in quibus Sacramentum confertur juxta opinionem minus tutam, aut cum requisitus dubiis, Sacramentum, necessitate celante, sit iterandum sub requisitus certis. Hinc infans ex necessitate baptizatus in digito, baptizari debet in capite, hoc apparente: id-

que ob charitatem proximo debitam, ne exponatur damnatio periculo, cum fuerit baptizatus juxta doctrinam dubiam, aut probabilem minus tutam.

81 Quando agitur de solo modo administrandi, aut recipendi Sacramentum, qui non redundant in valorem, quatenus valor semper est certus, licet sequi opinionem minus tutam, sed verè probabilem, juxta dicta in 1. assertione: v. prop. 1. damn. ab Innoc. XI. p. 4.

DE VALORE SACRAMENTI

Quantum ad ea, que pertinent ad jurisdictionem Ministrorum.

82 Idacus de la Fuente, Hurtado in sua Theol. Reformat. novissime anno 1701. edita, tenet circa jurisdictionem, & alia, que ad valorem Sacramenti ex dispositione Ecclesie requiruntur, lictum esse utrū opinionem probabilem: quam sententiam dicit esse moraliter certam, & finit auctoritatem quamplurimum Doctorum.

83 Cardenas dis. 2. num. 139. refert, quod sequitur: Dicunt aliqui, se audivisse à Theologis Romanis, qui adfuerunt tractati de condemnatione harum propositionum, non fuisse intentionem Pontificis, nec Sac. Congr. quod damnatio prime propositionis intelligatur de iis, que pertinent ad jurisdictionem, cuius concessio, extensis, vel limitatio spectat ad Ecclesiam; sed damnataxat de iis, que sunt iuri divini, feliciter de partibus Sacramenti Panitentie.

84 Quidquid autem de hoc sit: Premitto cum Cardenas, quod licet sit juris Ecclesiastici jurisdictionem Sacerdoti conferre, ampliare, aut restringere; de jure divino est, quod nullus Sacerdos possit validè sine jurisdictione absolvere. Colligitur ex Trid. sess. 14. cap. 7. quo premisso.

85 Dico: In Sacramentis, tam administrandi, quam recipiendi, extra casum necessitatibus, non licet sequi opinionem probabilem minus tutam, reliqua ruitori, quodad jurisdictionem ministri, nisi opinioni probabili addatur circumstantia, que reddit jurisdictionem moraliter certam. Cardenas cit.

86 Ratio prima partis est eadem ac num. 75: quia jurisdictione spectat ad valorem Sacramenti, ita ut sine ea non minus frustraretur Sacramentum, quam sine materia, forma, aut intentione.

87 Ratio secunde: quia tunc non sumus in linea pure opinionis probabilis, sed in linea doctrina certa.

DECLARATUR.

88 Tali circumstantia adest, si sententia minus tutae accedit determinatio Ecclesie, decisio Sacrorum Canonum, consuetudo, communis sensus Theologorum, & Patrum; aut si opinio ruitor sit improbabilis, non verè probabilis, seu tenuis probabilitatis, vel scrupulosa.

89 Hinc primò. Tuitus est ad Sacramenti penitentiae valorem, si adhibeamus contritionem, seu amorem benevolentie. Et tamen sententia docens sufficiat atritionem, est licita in praxi; quia quamvis sit ab Ecclesia definita, est moraliter certa; nam Alexand. VII. per Decr. die 5. Maii 1667. in virtute S. Obedientie, & sub excommunicatione S. Sedis reservata, prohibuit ulli parti confundere inferre.

90 Et ritè, quia timor gehennæ sine amore benevolentie, potest per se excluere omnem voluntatem, & amorem peccandi. Hinc Matth. 1. Christus timore ad penitentiantem invitat: Dico vobis: timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehennam. Infupit atritio ex puro timore gehennæ est actus honestus, utilis, & supernaturalis; est enim donum Dei, & impulsus Spiritus Sancti, ex Trid. sess. 14. cap. 4. Illam vero atritionem, quoniam ex gehennæ metu communiter concipiatur, si voluntatem peccandi excludat, &c. declarat dominus: Dei estis & Spiritus Sancti impulsus, quo penitentis adjuns piam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis fin Sacramento penitentie per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen cum ad Dei gratiam in Sacramento penitentie impetrardam disponit. Vide propositiones 14. & 15. ab Alex. VIII. damnatas, pag. 7.

91 Secundo. Tuitus est in articulo mortis cum Sacra-

mento

De Conscientia, &c. Cap. I.

MEDICUS

101 Tenerit tuorem adhibere medicinam, si possibiliter adiut, tam ex charitate, quam ex justitia, si mercedem accipiat, ratione pauci impliciti cum infinito de tueri medicina adhibenda: unde medicus considerare debet tam suas rationes, & experientias, quam experientias, & auctoritatem peritorum. In casu autem, quo desperatum de vita infirmi, adhiberi potest medicamen incertum, quia tunc per accidentis evadit tuus, ut in simili num. 77.

PERSONA PRIVATA

102 Non potest propria auctoritate occupare rem ab alio bona fide possessam, licet probabile, immo probabiliter potest, rem essa suam; quia ex reg. 36. de regulis, Bona fides tantumdem possident prestat: quantum veritas quoties lex impedimento non est. Et ritè; alias pax publica mutuis rapinis, & violentiis perturbaretur.

REX

103 Non potest bellum alteri indicere ad invadendum Regnum ob ius tantum probabile, & non certum: ob gravissima damna, que ex bello sequuntur: cum quia alteri faverit possessio. Subdit tamen communis doctorum, quod tunc res decidi potest per iudicium, vel arbitrio: quod si altera pars iudicio stare nolit, proper hanc injuriam potest invadiri. Mendo in Epit. verb. Belum, num. 2.

104 Cum in iustè invaditur, & alia media non sufficiunt, potest indicere bellum.

105 Oferint ante primum conflictum verè, & sine prudenti dubio simulationis, plenam satisfacionem, non licet bellum inferre. Quod si conflictus praefertur, & hinc inde mortes, non tenetur à bello desistere; quia si habet ut Judeus procedens secundum iustitiam vindicavit contra perturbatores sui Regni. Mendo in Epit. num. 6.

106 Bellum potest esse non materialiter, & à parte rei, sed formaliter utique iustum, quatenus unus certò iudicat habere jus certum ad rem, & revera habet; alter certò iudicat idem, sed cum invincibili ignorantia iuris certi alterius.

107 Milites (nisi eis de iustitia constet) praesume possunt bellum esse iustum, & à Principe diligenter per Theologos, & viros doctissimos (uti debet) examinatum: vide de Bello.

JUDEX.

108 Si causa mature examinata invenerit unam partem esse probabilem, non potest decidere iusta nisi omnia statu religiosi annexum statu religiosi; quia hoc solum probat, quod status religiosus non possit confundere sine tribus votis solemnibus, quae primum dicuntur voti substantialia Religiosi: at non probat, quod status religiosus sit homini essentialis, ut non possit ab illo divelli. Id Bel. 67.

96

Et maximè quia status religiosus non consistit in aliqua conformatio distinta ab ipsa obligatione votorum, ut status Ordinis facit. Solum igitur sequitur, quod non possit fieri Monachus sine votis, minimè quod non possit fieri de Monacho non Monachus.

97 Infupit non est minus solemnem, & annexum statu religioi votum paupertatis, & obedientie, quam castitatem, & tamen potest Summus Pontifex ex causa in illis dispensare. Del Bene cit. scđ. 67.

98 Quartò. Tuitus est, quod Summus Pontifex non possit dispensare in matrimonio rato: Et tamen plures Pontifices dispensavere. Et ex iusta causa licite posse, docet Communis, sicut potest matrimonium ratum per professionem religiosam dissolvi, ut ostenderemus infra, cum de indisponibili matrimonio.

99 Quinto. Tuitus est opinio, quod, qui urgente necessitate Communionis, aut ex bona fide, & cum Confessario nesciente peccatum esse reservatum, non sit absoltus a reservato. Et tamen licet docemus, & teneamus esse indicre à reservatis absoluto; quia hec sententia est moraliter certa, tam ob rationem intencionis, quae infra in suo loco, quam ob proximam communem, & consuetudinem, quae dat jurisdictionem.

100 Sexto. Tuitus est, in Confessione dumtaxat veniam, aut mortalitatem alias ritè absolucionis, explicare numerum: Et tamen ad eum nos non teneri licet docemus: quia sententia negativa est moraliter certa; nam sicut venialis, & mortalitas alias ritè absoluta, sunt materia libera, & voluntaria quoad substantiam, ita quod numerum; & contraria opinio, vel est rebus probabilitatis, vel scrupulosa.

101 Unde dicunt plures: Quando autem una pars non appetit altera iusto probabile, debet iudex, vel rem inter litigantes ex equo dividere, vel si dividendi nequit, aliter utrique parti satisfacere. Nisi forte alter litigans, vel si posse, vel si reus, cui erit contra dictum, ut ipsius favorem sententiam proferat: vide Prop. 26. ab Alex. VII. damn. pag. 4.

102 Hinc, quando litigantes habent pro se opiniones æquæ probabiles, peccat mortaliter iudex, & ad restituendum tenetur, si munera accipiat, ut ad unius partem favorem sententiam proferat: vide Prop. 26. ab Alex. VII. damn. pag. 2.

103 Unde dicunt plures: Quando autem una pars

non appetit altera iusto probabile, debet iudex, vel

rem inter litigantes ex equo dividere, vel si dividendi ne-

quit, aliter utrique parti satisfacere. Nisi forte alter li-

gitans, vel si posse, vel si reus, cui erit contra dictum,

ut ipsius favorem sententiam proferat: vide Prop. 26. ab Alex. VII. damn. pag. 2.

112 *Judex, si sit moraliter certus de probabilioritate sua opinionis, non potest suum judicium alieno iudicio subjecere, quia est moraliter certus de obligatione iudicandi. Si vero non sit moraliter certus de probabilioritate, sed solum probabiliter poterit, eam esse probabiliorum (ut sapè contingat solet) tunc potest alieno iudicio se conformare; cum enim non habeat certitudinem de sua probabilitate, potest aliorum peritorum iudicium melius existimare.*

113 *Quod Judex sequi debet opinionem probabiliorum, & universitatem veram tam in causis civilibus, quam in causis criminalibus; per hoc autem non sequitur, quod in causis criminalibus non possit Judex sequi opinionem directam minus probabilem, si opinio reflecta sit minus probabilis; secunda refuta, seu ultimum iudicium: Quod secundum ea sit decidendum, sit probabilior ita Cardenæ, qui adducit exemplum: dico inquit, quod hæc propositio directa: *Judex tenetur admittere appellationem in causa capitale, sit mias probabili; Judex sic discutit per aliam refutat. Hec opinio, quod Judex teneatur admittere appellationem in causa capitale, est reo favorabilis; igitur est ad proxim deducenda: ubi licet prima propositio directa sit minus probabilis; secunda refuta, seu ultimum iudicium, quod juxta eam sit decidendum, est probabilius, immo certum; nam Judex iudicare debet iuxta opinionem reo favorabiliorum, ex reg. 11. juris in 6. Cum sum parvum iura obscura, reo favendum est potius quam actoris: & recte, quia reus est in possessione sue innocentie non monuit, ad quod ex officio tenebatur. Si vero cliens erat consciente de injuncta causa, tunc non tenetur illi restituere.**

124 Item peccat, & paniter ad restitutionem urinque parti tenebat, si defendat articulum iustum causa iusta, ut sic parte contraria impedit, & vexet, pervertat, &c. Vel si in progressu causa iustitiam noscat, & clientem non moneat, sed causam proficiat. Busemb. *De officio Advocati.*

125 Peccat contra iustitiam, & ad restitutionem damnorum tenebat, si rationes, aut secreta causa justa clientis parti contrarie aperiat: Si imperitus minus Advocati exerceat: Si cum preiudicio clientum cauferum expeditiones notabiliter differat: Si supra vires plures accipit, quam expedite possit. Nisi cliens super hoc monitus, attenta extima Advocati peritia, sit contentus.

Denun peccat. Si utrique parti in eadem causa patrocinetur: Vel in eadem causa, in qua est Judex aut Affectus, agat Advocatum. Busemb. cit.

DE PROCURATORE, SECRETARIO, NOTARIO, &c.

126 *Eadem respectivè dicenda veniunt. Procurator peccat, si nomine Clientis iuret, ab eo non informatus, cum periculo pejrandi. Si studeat Reo, aut Clienti legitimè interrogato, ut veritatem negat. Si adducat partes ad concordiam iniquam. Si petat terminos impertinentes, aut dilationes superflueas.*

Secretarius peccat. Si juramentum violat. Si arcuum prodat. Si dicta testium fideliter non transcribat, sed imminuat, exaggeret, mutet.

Notarius publicus peccat. Si juramentum violat. Si testamentum hominis usu rationis defituti scribat. Si solemnitez necessarias ex culpa omittat. Si acta negligenter custodiat. Si dicta testium ante eorum publicationem parti contrarie aperiat.

Si sententiam non iam publicatum manifeste. Si acta sua instrumenta, maximè legata continentia, parti petenti occulteret. Busemb.

DE REO ET TESTIBUS

Fus dictum est in iuramento Judiciali, Restrictione Mentali, in 8. Proc. Dec. & in tom. 2. De monitorio.

DE REO CIRCA FUGAM POENÆ

127 *Hac tradit Busemb. lib. 4. cap. 3. dub. 8. artic. 2.*
Resp. Quando sententia est materialiter iusta, lata tamen secundum allegata, & probata; eti in conscientia non obligat, non potest reus iudici posse, si tamen refire, tum ob scandalum, tum quia tali causa iudex habet ius sententiam exequendi, & ad id tenetur. Ita communiter. Leff. Sanch. contra Viæ. Bon. Card. de Lugo, d. 4. num. 38.

128 *Dixi, posse, quia reo, etiamsi vere reus sit, licet ante, & post sententiam (quod mortem, vel portam morti æquivalentem, v. gr. perpetuum carcere)*

De Conscientia, &c. Cap. I.

qua certò jurare possunt, quod commiserint, ac consenserint, & non sint confessi.

133 Ratio est, quia in scrupulo, ex nimio timore peccandi, turbatur ratio, ut non possit rectè rem examinare; & magis turbatur, quanto magis in illa anxietate perdurat; non tenetur autem quis integratatem materialem confessionis procurare cum tanto damno anxietatis perpetua, immo cum periculo majoris mali; nam si contemnendo scrupulos, per prefata remedia se exponat scrupulos ad aliquod periculum peccati materialis, illam non contemnendo se exponit majori periculo, nempe periculo quamplurium peccatorum formularium; nam scrupulos suis scrupulis innumeris obligations indebitas sibi efforant, quas non habet vir fani intellectus; & ita dum est anxius de vitandis peccatis, eadem via ad illam se exponit, quoniam sua humanæ fragilitati ad labendum obnoxia innumeris precepta non vera multiplicat.

134 Quæ ratio est maximè à scrupulo attendenda, quia est efficacissimum remedium, ut ex se scrupulos omnino deponat.

135 Non deposita, sed stante conscientia scrupulosa, si non judicer quis esse scrupulum, peccat, sive contra, sive iuxta eam operetur, quia tunc transit in conscientiam erroneam vincibilis, ac proinde eodem modo est de ea discurrendum: vid. à n. 9. At si patet, involuntariis actiones, aut omissiones contra præcepta, esse peccata, non peccat, quia non sunt libera, & repugnat peccatum, quia sit voluntarium, & liberum.

136 Licet autem operari cum conscientia scrupulosa, seu manente scrupulo, si judiceret esse scrupulus, & contemnatur; nec tunc quis dicitur operari contra conscientiam, que conscientia scrupulosa non est vere & propriè conscientia, nisi transeat in erroneam; sed est umbra conscientia, utpote falsa, aut insufficientibus motibus innixa; hinc qui ex præmissis signis, vel ex Confessarii iudicio sufficienter seit se esse scrupulofum, prudenter contra scrupulum agit; immo illum debet fieri contemnere, & resolutè ac intrepidè contra eum operari, ut satis constat ex ratione præmissa: eò maxime quia maior est scrupuli materia scrupulis non resistere. Nec scrupulus excludit iudicium prædictum probable, aut certum, quod contra eum sit operandum. Et tunc conscientia scrupulosa transit in conscientiam rectam, non ratione sui directè confidat, sed ratione ultimi iudicii prædicti supra illam reflexi; quo scrupulom patiens iudicat, licet & prudenter suam conscientiam scrupuloso cognitam, esse firmiter contemnendam, & contra eam operandum; quod iudicium prædictum est rectum, & moraliter certum; adeò quod dicitur conscientia recta, & dictamen prudens contra imprudens.

137 Si probabiliter iudicetur esse scrupulus, necne, tunc conscientia scrupulosa transit in conscientiam probablem, adeoque est uti de ea discurrendum.

138 Demum, qui est ita perplexus, ut utrumque oppositorum iudicet esse peccatum, & non cognoscat esse scrupulum, vel quia non habet, quem consulat, vel quia ignorat præfata remedia, vel quia est ita scrupulis datum, ut iis non obstantibus, adhuc maneat dubius, an id scrupulus sit, necne, ac proinde se resolute neficiat: tunc conscientia scrupulosa transit in conscientiam dubiam, adeoque est uti de ea discurrendum, ut à num. 17. Debet igitur eligere id, quod minus tibi obligare videtur. Quod si neque valcas discernere, quod ex duobus appareat minus, tunc potes eligere, quod vis, quia cum necessarium sit recte facere, vel omittere, ex necessitate peccares; quod implicat: vide num. 31. & 70.

139 Ceterum præmissæ doctrinæ ac rationes sunt virtutis, & claritatis, ut maius verisimile sit, quod intellectus iis attentis non valeat faciliter per se refovere, nisi dicas eum rationis expertem.

140 De conscientia tractat Scopus in d. 2. 39. qu. 2a. Mafrinus in Theol. moral. dis. 1. Busemb. lib. 1. tr. 1. Diana part. 2. trah. 13. part. 4. trah. 5. & alibi Bonac. tom. 2. à pag. 148. Tambur. tom. 1. lib. 1. cap. 3. Cardenæ de dubio, & opinione probabili, Castropal. tom. 1. trah. 1.